

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Užití výchovných přístupů v rodinách z pohledu
sociálního pracovníka**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Simona Pilecká

Vedoucí práce: Mgr. Hana Francová Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „Užití výchovných přístupů v rodinách z pohledu sociálního pracovníka“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne: 2. 5. 2018

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí práce Mgr. Haně Francové, Ph.D. za přínosné podněty a vynikající přístup. Děkuji svému manželovi za trpělivost a svým dcerám za podporu ve studiu.

Užití výchovných přístupů v rodinách z pohledu sociálního pracovníka

Abstrakt

V současné době se v naší společnosti stále častěji objevují názory, že dítě by mělo být bráno jako rovnocenný partner dospělého. K tomu, aby se z dítěte stal opravdový partner, je však třeba, aby dospělí dokázali vhodným způsobem dítě vést a předávat mu znalosti a dovednosti do jeho života. Sociální pracovník bývá jedním z prvních odborníků, kteří pracují s rodiči dětí, když se objeví potíže a může je v jejich přístupu podpořit nebo jim doporučit odbornou pomoc, pokud to dítě a situace v rodině vyžaduje. V bakalářské práci jsem se zaměřila na to, jaké výchovné přístupy rodiče využívají a zda je může sociální pracovník svým přístupem ovlivnit.

Cílem práce bylo zjistit, jaké výchovné přístupy rodiče běžně využívají při výchově, zda vědí, kde si potřebné informace mohou zjistit a zda je pro ně dostupné poradenství, pokud jej potřebují. Dále bylo zjištěno, zda a jakým způsobem může sociální pracovník ovlivnit výchovný přístup rodičů a jak jsou z pohledu rodičů nahlíženy tělesné tresty.

Teoretická část bakalářské práce je zaměřena na zmapování výchovných přístupů, možnosti jejich kombinování a přizpůsobení výchovy jednotlivcům, a to od narození až do školního věku. Praktická část zahrnuje rozhovory s rodiči dětí, kteří vyhledali odbornou pomoc kvůli výchovným problémům svých dětí a se sociálními pracovníky, kteří s těmito rodiči a dětmi pracují.

Pro získání odpovědi na výzkumné otázky byl zvolen kvalitativní výzkum a zjištěná data jsem zpracovala metodou trsů, tj. vyhledáváním stejných nebo podobných znaků.

Klíčová slova

výchova; výchovné přístupy; rodina; trest; odměna motivace; sociální práce; sociální pracovník

Use of Parenting Approaches in Families from the Perspective of Social Worker

Abstract

At present, there is a growing tendency in our society to think that a child should be considered an equal partner to adult. In order for the child to become an equal partner, it is necessary that the adults manage to lead the child in a proper way, as well as to pass their knowledge and skills on the child's life. Social worker is one of the first professionals who work with parents, when there troubles occur, and who can support their approach and recommend professional help, if it is required by the child or situation. In the Bachelor Thesis, I have been focusing on the different approaches taken by parents and whether social worker is able to influence them through their own approach.

The goal of the thesis was to determine what approaches parents usually take when raising their children, whether they know where to look for necessary information and whether there is consultancy available for them, when they need one. Furthermore, I was trying to find out whether and how can social worker influence the parenting approach and what parents think of physical punishments.

In the theoretical part of the Bachelor Thesis, there is mapping of educational approaches, ways of combining them and adapting education to individuals from birth to school age. The practical part comprises interviews with parents who were seeking professional help due to the educational problems of their children and social workers that have been working with these children and their parents.

To get the answers to the research questions, I conducted a quantitative research and then processed the collected data through cluster analysis, i.e. through searching for the same or similar characteristics.

Keywords

parenting; parenting approaches; family; punishment; reward; motivation; social work; social worker

Obsah

Úvod	8
1 Současný stav	9
1.1 Rodina	9
1.1.1 Funkce rodiny	9
1.1.2 Typy rodiny.....	10
1.1.3 Rodinná vazba.....	10
1.2 Výchova	11
1.2.1 Rodinná výchova	11
1.2.2 Výchovné přístupy.....	13
1.2.3 Stanovení hranic	16
1.3 Odměny a motivace.....	18
1.3.1 Odměny.....	18
1.3.2 Motivace	18
1.4 Tresty.....	19
1.4.1 Přirozený důsledek.....	20
1.4.2 Důvody trestání.....	20
1.4.3 Tělesné tresty	21
1.5 Sociální práce s dětmi	22
1.5.1 Sociální pracovník	22
1.5.2 Sociálně právní ochrana dětí.....	23
1.5.3 Možnosti intervence.....	23
2 Cíle a výzkumné otázky	27
2.1 Cíl výzkumu	27
2.2 Výzkumné otázky.....	27
3 Metodika.....	28
3.1 Technika získávání informací	28

3.1.1	Výběr komunikačních partnerů	28
3.1.2	Okruhy otázek pro rodiče	29
3.1.3	Okruhy otázek pro sociální pracovníky	30
3.1.4	Analýza získaných informací.....	30
4	Výsledky	31
4.1	Vyhodnocení rozhovorů s rodiči.....	31
4.2	Vyhodnocení rozhovorů s odborníky.....	39
	Diskuze	45
	Závěr	50
	Seznam použitých zdrojů	52
	Seznam tabulek	56
	Seznam příloh.....	57

Úvod

Výchova je jednou z nejdůležitějších věcí, které v životě dítěte formují jeho osobnost. K výchově dítěte lze přistupovat mnoha způsoby a je velmi důležité umět výchovu jednotlivým dětem přizpůsobit, např. zohlednit věk, zdravotní omezení nebo poruchy, jimiž může dítě trpět. Díky tomu, že je v současné době moderní děti vychovávat jako svébytné osobnosti, neomezovat jejich aktivity ani nijak negativně do projevů dítěte nezasahovat, dochází k tomu, že si rodiče s dětmi v určitém věku nevědí rady. Lze tedy vůbec dítě vychovat tak, aby si uchovalo své zdravé já, nevyrostl z něj sobec nebo aby nebyla jeho osobnost rodičem zadupána?

Mě osobně zajímalo, jak a kdy rodiče při výchově dětí používají tělesné tresty a co je z pohledu rodičů vůbec za tělesný trest považováno. U dospělých se setkávám velmi často s názorem: „*děkuju, že mě naši řezali, aspoň ze mě vyrostl slušný člověk*“ nebo „*co by ze mě bylo, kdyby mě táta nedržel zkrátka*“.

Někteří z nás si pamatují pocity bezmoci, křivdy a vzteku, které jsem po potrestání prožívala. Tyto emoce podle mě může pociťovat většina dětí, které byly fyzicky potrestány a jen těžko se s nimi umí vyrovnat. Nebezpečí je podle mě i v tom, že dítě postupně přijme trest, protože je mu zdůrazňováno, že si ho zasloužilo, udělalo něco špatného, nebo je samo rodiči viděno jako špatné, což se odráží v jeho sebehodnocení a sebevědomí. Může to v dítěti zanechat hlubokou stopu a být příčinou dalších problémů, které se mohou objevit v dospělosti. Ať už se jedná o výchovu vlastních dětí, kdy v krizové situaci použije také tělesný trest, nebo o neschopnost řešit běžné problémy a životní situace.

Do výchovy dětí se mimo rodičů a školy mnohdy zapojují i další instituce. Sociální pracovníci OSPOD mohou rodičům poskytovat výchovné poradenství, podporovat je v jejich snaze řešit výchovné problémy, nebo jim mohou doporučit další možnosti, jak řešit konkrétní situace.

1 Současný stav

1.1 Rodina

Vaničková a Provazníková (2006) definují rodinu jako sociální vztah muže a ženy, mezi dětmi a rodiči, kdy se členové rodiny vzájemně podporují. Jedná se o podporu nejen morální, ale i ekonomickou. Rodina by měla zabezpečit optimální podmínky pro zdravý vývoj dítěte a vytváření jeho osobnosti. Rodinou označujeme i vztah všech pokrevných příbuzných.

Matoušek (1997) uvádí, že rodinné prostředí je pro děti naprosto nepostradatelné. Děti se zpočátku učí nápodobou a opakují chování svých vzorů, kterými jsou pro ně v první řadě rodiče, ztotožňují se s rolí muže a ženy a je proto důležité, aby v rodině byl zastoupen mužský i ženský vzor. V moderních rodinách je stále častější výchova dětí jedním rodičem nebo rodiči nesezdanými. I samotné ekonomické zajištění rodiny již neleží jen na bedrech muže, ale ženy jsou dnes schopny sebe a dítě finančně zabezpečit. Takto vychovávané děti však mají mnohem častěji sklony k zdravotním a psychickým poruchám, poruchám chování a v neposlední řadě i střetům se zákonem.

1.1.1 Funkce rodiny

Podle Procházky (2012) plní rodina několik funkcí. Socializační funkce vyjadřuje vztah dětí k rodičům, ale i opačně, významně se zde uplatňují osoby a role, které se v rodině vyskytují. Emocionální funkce je velmi významná. Její role je nezastupitelná při vytváření pocitu bezpečí, lásky a životní jistoty. Zaopatřovací (ochranná) funkce je vlastně spoluúčastí všech členů na vytváření zázemí, na péči o členy rodiny se speciálními potřebami a pocitu, že každý někam patří. Funkce rekreační a regenerační spočívá ve společném trávení volného času a jeho kvalitního naplnění.

Levin, Klineová (2012) vysvětlují, proč každé dítě potřebuje vnímat, že někam patří. Pokud mu tuto potřebu nedokážou naplnit dospělí, děti instinktivně začnou hledat ochranu mezi svými vrstevníky a vytvářet si vazby mezi sebou.

1.1.2 Typy rodiny

Dunovský (1986 in Procházka 2012) hodnotil vztah rodiny k výchově dítěte na základě hledisek jako složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně – ekonomická situace, vzdělání a zaměstnání, rodinný stav a další. Dunovský (1986) stanovil čtyři typy rodin:

- **Funkční rodina** – dítě má zajištěn optimální prospěch, vývoj, výchova a socializace dítěte je vedena optimálním způsobem.
 - podtypem funkční rodiny je rodina funkční s přechodnými problémy (dle Heluse, 2007). Jedná se o rodinu, která v průběhu života řeší mezní situace (vnější např. ztrátu zaměstnání, přírodní neštěstí nebo vnitřní např. mezigenerační vztahy), ale dokáže je svými silami překlenout, aniž by ohrozila či jinak zanedbala zdravý vývoj dítěte.
- **Problémová rodina** – výskyt občasných závažnějších poruch jedné nebo více funkcí, dochází k ohrožení vývoje dítěte, ale i rodinného systému. Rodina často nezvládne vyřešit situaci svými vlastními silami a potřebuje jednorázovou či krátkodobou pomoc zvenčí.
- **Dysfunkční rodina** – v této rodině se již vyskytují problémy více nebo všech funkcí, ohrožují především zdravý vývoj dítěte, ale i rodinu jako celek. Jsou nutné zásahy zvenčí, bohužel rodině většinou nepostačí poradenství, vztahy v rodině jsou vážně poškozené dlouhodobým neřešením situace a nezávěrka je mezi rodiči i vážná vztahová krize. V těchto případech nastává dilema, do jaké míry se snažit pomáhat rodině s péčí a výchovou a kdy už je nutné hájit zájmy dítěte zajištěním náhradní rodinné péče.
- **Afunkční rodina** – tato rodina je již tak narušená, že nezvládne plnit své základní funkce a dítěti bývá i existenčně ohroženo. Může docházet k zneužívání, týrání a vážnému zanedbávání dítěte. V tomto případě je jediným řešením urychlené odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do ochranné péče.

1.1.3 Rodinná vazba

Být s dítětem je podle Mertina (2013) jedna z nejzákladnějších podmínek výchovy. U malých dětí je to podmínka absolutní, s přibývajícím věkem a vyspíváním dítěte pomalu tato podmínka ustupuje. Batolata i starší děti by nejraději měly rodiče stále jen pro sebe. Ujišťují se o jejich přítomnosti, i když si spokojeně hrají (mami, tati?) a usínají

klidněji, když mají možnost být v blízkosti rodičů nebo se k nim v případě potřeby večer přesunout. Dětem nakonec stačí, když jsou rodiče k dispozici, kdykoliv to dítě potřebuje (Mertin, 2013).

Předpokladem zdárné výchovy je vytvoření bezpečné vazby, čehož lze docílit sycením citových potřeb dítěte ze strany matky (rodičů). Dítě pak ke světu přistupuje jako k bezpečnému a zajímavému místu. Nejsou – li potřeby dítěte syceny dostatečně, vnímá svět jako nebezpečné a chaotické místo, kde je třeba být stále ve střehu (Koukolík 1996).

Možné vazby, jak je popisuje Koukolík (1996):

- **ambivalentní vazba** – některé reakce rodičů jsou nepředvídatelné, nejsou pro dítě čitelné, v některých situacích rodiče na dítě nereagují a v některých ano,
- **vyhýbavá vazba** – dítě se nemůže spolehnout na rodiče (matku), naučí se nedávat najevo emoce, nekřičí, nepláče,
- **dezorganizovaná vazba** – nejčastěji označována za důsledek zanedbávání a týrání dítěte. Dítě v rodičích vidí jak bezpečí a jistotu, tak i zdroj ohrožení.

1.2 Výchova

Vychovávat dítě znamená respektovat jeho dětskou osobnost i se všemi nedostatky a bezpodmínečně ho milovat. (Prekopová, 2008)

Bezpodmínečnou lásku si můžeme představit jako lásku za všech okolností, což je zcela jistě pro každého z nás těžké. Děti nás svým chováním překvapují, mohou zklamat naše očekávání. Milovat dítě bezpodmínečně neznamená tolerovat jeho nevhodné chování ani si jeho lásku podmiňovat nebo očekávat, že nám za naši lásku bude vděčné. Bezpodmínečná láska a přijetí znamená brát dítě takové jaké je, s jeho klady i nedostatky (Lacinová, 2008).

1.2.1 Rodinná výchova

Definice rodinné výchovy uvedená v Pedagogickém slovníku: *"Výchova uskutečňovaná v rodině, obvykle výchova dětí a mladistvých uskutečňována jejich rodiči, ev. prarodiči. Rodinná výchova a rodinné prostředí mají primární funkci ve výchově dětí a jsou nejvýznamnějším činitelem formujícím mladého člověka."*

Jak uvádí Matoušek (1997), každá rodina má své specifické zvyky a tradice, způsoby komunikace nejen mezi dospělými, ale i ve vztahu k dětem a každá rodina využívá určité výchovné způsoby. Tyto výchovné způsoby se přenášejí po generace, i když každá generace se snaží vychovávat své děti jinak. Výchova dětí je v našich podmínkách stále zatížena uplatňováním hmotné stimulace (peníze, dárky) a používáním tělesných trestů (výprask).

Rodiče svým dětem prostřednictvím rodiny předávají i určité hodnoty, které děti přebírají. Pokud rodič tvrdí, že kouření a pití alkoholu je nezdravé, ale sám kouří a pije denně alkohol, dítě bere jeho chování jako normu a je velký předpoklad, že se bude v dospělosti chovat stejně. Děti od rodičů přebírají i materiální hodnoty. Mají – li rodiče jako nejvyšší metu úspěchu nový model auta, značkové oblečení a drahý telefon, můžeme předpokládat, že i pro děti bude hodnota věcí na prvním místě. (Matoušek, 1997)

Podle manželů Kopřivových (2008) si pamatujeme z více než 80 % to, co sami prožijeme a vyzkoušíme, než to, co pouze slyšíme. Jde o učení sociální nápodobou.

Matoušek (1997) dále popisuje vztahy v rodinách, orientovaných na majetek. Děti mají zajištěny materiální potřeby, ale mnohdy úplně chybí společně trávený čas a opravdový zájem rodičů o to, co děti zajímá nebo trápí. Bohužel, pokud rodiče „prošvihnou“ čas, kdy je děti chtějí mít pro sebe více, než nový model hraček, těžko už pak s dětmi navážou bezprostřední, ničím nepodmíněný vztah.

Na druhé straně jsou rodiny, které mají problém zajistit ekonomické fungování. Rodiče jsou většinou nezaměstnaní, mají na děti čas, ale upřednostňují své zájmy (alkohol, hraní her, PC). Interakce v takových rodinách se dá popsat jako nepřátelská, obsahující odmítání, trestání a kritiku a to nejen ve vztahu k dětem, ale i mezi dospělými členy rodiny. V těchto rodinách se velmi často objevuje týrání nebo zanedbávání dětí. Může se jednat o všechny děti, ale často je terčem týrání nebo zneužívání pouze jedno z dětí. Jedná se nejčastěji o děti, které jsou nějakým způsobem „jiné“. Mohou být psychomotoricky opožděné, postižené vrozenými vadami, neobratné nebo jinak handicapované (Matoušek, 1997).

Lacinová, Škrdlíková (2008) poukazují na aspekty, které spoluutvářejí styl výchovy. Rodič není vždy schopen adekvátně reagovat na zpětnou vazbu od dítěte, často opakuje stejné, osvědčené vzorce chování, zdůvodněné tím, že je spravedlivý a měří všem stejně.

Mnoho rodičů si neuvědomí, že pokud požadují změnu chování u dítěte, musí i oni sami zapracovat na změně zažitých stereotypů.

Procházka (2014) uvádí faktory, které ovlivňují dítě a mohou mít následně vliv na vznik poruch chování. Jde především o děti, žijící v náročném prostředí, kdy rodiče řeší nezaměstnanost, rozvod, žijí na hranici chudoby nebo v chudobě. Jedná se i o každodenní stresující situace jako jsou konflikty mezi rodiči, nervozita, přehnaná očekávání nebo naopak rezignace na chování dítěte a nezájem o ně.

1.2.2 Výchovné přístupy

V literatuře existuje několik dělení výchovných přístupů (stylů). Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí tyto:

- **Autoritativní výchova** – jasné rozdělení pozic v rodině, dítě je rodiči podřízené, rodiče požadují po dětech poslušnost a k jejímu dosažení používají různé prostředky. Jde o výhrůžky, zákazy, zastrasování, ale i fyzické nebo psychické trestání.
- **Liberální výchova** – v některé literatuře označována jako slabá či laissez-faire, můžeme říci, že je přímo opakem autoritativní výchovy. Podstatou je většinou naprostá volnost dětí a jejich aktivita a kreativita není nijak omezována
- **Demokratická výchova** – interakce v rodině je přátelská, jsou nastavena pravidla fungování rodinného systému, trvá se na jejich dodržování, ale dítě je bráno jako rovnocenný partner, který se, na stanovování pravidel, s ohledem na věk a duševní vývoj, podílí. Ideální se samozřejmě jeví výchova demokratická, která využívá více vysvětlování než trestání.

Binarová (2000) vychází z dělení výše uvedených výchovných stylů, ale navíc tyto typy ještě rozvádí a upřesňuje. Z výchovy autoritativní vychází výchova podceňující, a autoritářská, z liberální výchovy pak výchova rozmazlující a protekční. Výchovný styl normální, harmonické rodiny vychází z demokratického přístupu.

O výchovných stylech hovoří ve své knize také Biddulph (1999), když popisuje tři základní styly uplatňované v posledním století. Děti byly dříve tradičně zastrasovány tělesnými tresty. Tento model byl následně nahrazen výčitkami a pocity viny a přešel k nynější metodě odloučení dítěte, kdy je dítě např. vykázáno do svého pokoje,

tzv. „timeout“. K tomu však uvádí, že analogie se zavíráním dospělých do vězení ukazuje, že se tímto způsobem děti nenaučí mnoha věcem.

Biddulph (2006) ještě představuje pět druhů výchovy, jak je uvádí Illsleyová – Clarkeová:

- **zraňující styl** – rodič dítěti dává najevo, že mu na něm nezáleží (okřikování, nerespektování pocitů dítěte), svou lásku a zájem orientuje na výkon dítěte,
- **pečující styl** – rodič své dítě zahrnuje přehnanou láskou, předjímá problémy a řeší je dříve než dítě, je přehnaně ochranný,
- **zanedbávající styl** – rodič naplňuje dítěti jen nejzákladnější potřeby jako je jídlo, oblečení a nejnnutnější vybavení, ale nijak ho dále nerozvíjí,
- **asertivně pečující styl** – rodič nabízí dítěti jistotu, bezpečí a lásku, záleží mu na něm a na jeho pocitech. Dítě se učí být soběstačné, protože rodič je ochoten dítěti.

Několik výchovných směrů popisuje i Koucká (2014), nejedná se však o kategorizaci. Moderní výchovné styly mohou být provázané, rodič tak může užívat více stylů najednou:

- **Behavioristé** – konkrétní doporučované postupy se mění podle společenského klimatu, behavioristické praktiky a chování využívají i další vývojové směry. Dnes již nikdo neodmítá chovat malé dítě, aby nebylo rozmazlené, jak bylo dříve propagováno v publikaci Naše dítě. Tato publikace ovlivnila téměř dvě generace rodičů u nás. Stejně tak již nejsou nijak propagovány tělesné tresty, přechází se na zdůrazňování pozitivní motivace a přirozených důsledků.
- **Aktivní mainstream** – můžeme říci, že se jedná o aktivní, vědomé rodičovství, naplňování potřeb dítěte, vedení s citlivým přístupem a nastavováním rozumných hranic. Rodič se vzdělává, o výchově přemýšlí a případně problémy konzultuje s odborníky. Dětem je aktivně věnován společný čas, rodiče dětem dopřejí i mimoškolní aktivity (kroužky, znají kamarády svých dětí a zajímají se nejen o školní prospěch dítěte, ale vědí i o jeho aktivitě např. na sociálních sítích a dbají i na správnou výživu.

- **Výchova láskou** – potřebu lásky a bezpodmínečného přijetí zdůrazňují všechny výchovné směry, liší se jen tím, jak moc na ní staví. Prekopová a její metoda pevného objetí je jednou z nejvýraznějších metod posledních let.
- **Návrat k přirozenosti** – jeden ze silných trendů moderního rodičovství jako reakce na současnou civilizaci a přesycení technologiemi.
- **Uvolněné rodičovství** – poměrně mladý směr (od r. 2008), který reaguje na neúměrně zatížené děti a uštvané, vyčerpané rodiče, jehož propagátorkou u nás je právě Koucká.

I přesto, že autoři nazvali výchovné styly, či směry různě, vždy se objevuje jeden, kdy je výchova uplatňována z pozice moci (autoritářská, autoritativní, zraňující). Tato výchova je podle Gordona (2012) neefektivní. Důvody a reakce dětí na autoritativní výchovu autor rozděluje do několika skupin a lze je popsat takto:

- **zlostná, vzteklá až nepřátelská reakce** – dítě nesnáší toho, kdo jej z pozice většího a silnějšího ovládá, touží být nezávislé,
- **agresivní, mstivá nebo protiútok** – v dětech se hromadí frustrace z toho, že jim rodič nedovolí dělat to, co chtějí a může to vyústit až v agresi. Agrese se může obrátit proti rodičům, dítě odmlouvá, nemluví s nimi, dělá naschvály nebo je kritizuje, ale může si také najít zcela jiný objekt, na nějž svou agresi nasměruje,
- **lhaní a skrývání pocitů** – dítě velmi rychle pochopí, že lži se může vyhnout trestu, a tak se naučí říkat to, co je pro něj výhodné a za co může být pochváleno nebo odměněno,
- **pochlebování a podlézání** – podobně jako u lží umí dítě využít toho, že dospělí nejednají nestranně a snaží se tak zalíbit tomu, kdo má moc a rozhoduje o odměnách. V rodinách, kde je více dětí může udílení odměn a trestů v dětech vyvolat soupeření,
- **obviňování, vymlouvání a podvádění** – se snahou znevýhodnit sourozence, svalit vinu na jiného člena rodiny a tím získat odměnu a zájem rodičů pro sebe,
- **panovačnost a rozkazování** – k tomu se uchyluje dítě, které bylo z pozice silnějšího nuceno se podřídit, může reagovat i tak, že samo jedná a nezřídká přechází až k šikaně slabších nebo mladších dětí,

- **konformita, nedostatek tvořivosti, strach zkoušet nové věci, nutnosti předem se ujistit o úspěchu** – dítě bývá trestáno za něco, co není obvyklé a neodvází se z obavy trestu zkoušet nové věci,
- **potřeba zvítězit, neschopnost unést prohru** – dítě se nechce připadat „hloupě“ a prohrávat, naopak má potřebu vyniknout a vypadat „dobře“,
- **spojenectví, spolčování (i proti rodičům)** - děti se místo své rodiny identifikují se skupinou vrstevníků, protože nemohou přijmout „nadvládu“ dospělých,
- **podřízenost, poslušnost a přizpůsobivost** – děti jsou bázlivé až ustrašené, strach z autorit mají hluboce zakořeněný, potlačují své pocity a neumí se zdravě prosadit,
- **stáhnutí se do sebe, únik z reality, fantazírování, ústup** – pro dítě je příliš těžké se s mocí rodičů nebo vychovávajících osob vyrovnat, když vidí, že na odměnu není schopno i přes snahu dosáhnout.

1.2.3 Stanovení hranic

Dnes se velmi často v souvislosti s výchovou mluví o nastavování nebo stanovení hranic. V západních zemích mají zkušenosti s volnou výchovou již ze 70. a 80. let. Prekopová (2007). U nás se tyto výchovné metody objevovaly až v 90. letech (Prekopová, 2007).

K jakým potížím se zvládnutím dítěte, vychovávaného bez hranic může v rodinách dojít, popsala Prekopová v knize *Malý tyran* (2007). Rodiče poslouchají své děti téměř na slovo, plní jim jejich mnohdy až nesmyslná přání v obavě z toho, že jinak se děti začnou na veřejnosti vztekat a dožadovat se toho, co chtějí. Starší děti ve vzteku na své rodiče útočí, verbálně je urážejí a často i fyzicky napadají. Opět za účelem dosažení svého.

Druhým extrémem jsou podle Koucké (2014) rodiče, kteří trvají na dodržování hranic za každou cenu. Pokud jednou řeknou ne, nesmí přece zákaz porušit. Mohou to být rodiče moderní, vzdělaní, informovaní, kteří se zajímají jak o své děti, tak o trendy ve výchově, ale bojí se, že případným „porušením nebo posunutím hranice“ v očích svých dětí klesnou.

Bohužel, ani v prvním ani v druhém případě děti své rodiče nevnímají jako přirozenou autoritu, někoho, o koho je možné se opřít. Rodič by měl být schopen přirozeně reagovat na potřeby dítěte, určité mantinely mít nastaveny, ale nebát se je posouvat, pokud

si to situace vyžaduje. Posunutí hranic by měl rodič umět dítěti přiměřeně vysvětlit, aby bylo jasné, zda se jedná o změnu jednorázovou nebo pouze na určité období a proč k ní přistoupil (Koucká, 2014). Autorka dále popisuje, jak by nastavené hranice mohly vypadat:

- **pevné, ale nikoli tvrdé** – dítě se o rodiče může opřít, jsou stabilní a předvídatelní,
- **pružné** – v průběhu života lze hranice přizpůsobovat,
- **dostatečné a nepřehnané** – vyhnout se extrémům jak při úzkému, tak širokému vymezení,
- **dohodnuté** – starší děti se mohou na stanovení pravidel podílet, vede to k větší zodpovědnosti za dodržování,
- **respektující** – nevyvolávat pocity viny, učit přirozeným důsledkům, vnímat pocity dítěte.

Podle Jana – Uwe Roggeho (2009) ten, kdo v dětství vnímal nastavení hranic jako svou porážku, ponížení nebo zoufalství, těžko bude v budoucnu stanovovat hranice svým dětem. Autor stanovil jako nevhodné metody např. tyto:

- **úzké hranice** – dítě pro svůj zdravý rozvoj potřebuje zažít úspěchy i neúspěchy, snažit se najít řešení různých situací, prožít si problémy a vypořádat se s nimi. Zkouší si své možnosti. S neúspěchem se pojí samozřejmě zklamání a frustrace. Jestliže rodič dítě lituje, podceňuje, nebo jej přehnaně ochraňuje, zbavuje ho odvahy se do řešení nepříjemných situací vůbec pouštět, neumožní mu prožití samo sebe jako autonomní bytosti.
- **Přílišná volnost** – děti vychovávané bez hranic jednají podle pravidla prosadit si za každou cenu vlastní vůli. Mohou se chovat asociálně, nesnesitelně, neohlížejí se na to, zda někomu ublíží, či někoho zraní. Svým chováním provokují a zkouší, kam až mohou zajít, aby narazily na hranice, které jim chybí.
- **Bezmezná rozmazlování** – rozmazlování může být důsledek přehnaně ochranné výchovy, ale také kompenzací nedostatku času pro dítě a ten je nahrazen odměnami. Děti dostávají finanční odměnu nebo dárky za běžnou pomoc v domácnosti, děti jsou takzvaně kupovány, mají, na co si ukážou. Tím jim však rodiče neumožní prožít si materiální frustraci a opět je narušen zdravý vývoj dítěte.

1.3 Odměny a motivace

1.3.1 Odměny

Odměňování je jedním ze způsobů, jak u dítěte posílit chuť chovat se vhodným způsobem. Jak uvádí Mertin (2013), pochvaly a odměny do výchovy rozhodně patří, avšak jejich úskalí spočívá ve vhodně zvolené odměně, jejím množství nebo nevhodně zvoleném použití. Jak tento autor také říká, přechválnit vhodným způsobem nelze. Je však nutné umět tento vhodný způsob. U pochval doporučuje volit chválení vlastních činů, nikoli vlastností dítěte např. „zvládnul jsi to s přehledem“ místo „jsi inteligentní“. U kritiky Mertin (2013) také nedoporučuje volit výraz „jsi hlupák“, ale vhodněji okomentovat že „tentokrát jsi to trochu popletl.“. Vlastnosti má dítě většinou dané a minimální možnost je ovlivnit. Proto je důležité vyzdvihnout snahu, píli, vytrvalost a méně zdůrazňovat talent nebo schopnosti. Důležité je vyvarovat se i situací, kdy si dítě kupujeme např. „když se mnou pojedíš nakupovat, budu tě mít rád“. Mít rád, by nemělo být ničím podmíněné, ale dítěti můžeme, pokud se mu něco povedlo, říci spolu s pochvalou, že jej máme rádi.

Odměňování shrnul také Kopřiva a spol. (2008). Riziko odměny spatřuje v uplácení za činnosti, které by jinak dítě nedělalo a při nepřítomnosti odměny ani dále dělat nebude. Odměna může být stanovena za jasně vymezený cíl, úkol a jeho naplnění nebo může následovat v situaci, kdy dítě udělá něco „samo od sebe“. V druhém případě již hrozí riziko uplácení, kdy dítě svou činnost zopakuje, ale už odměnu očekává.

Odměna na rozdíl od trestu nepřichází vždy bezprostředně, ale až po splnění požadovaného zadání nebo úkolu. Podle Mertina (2013) tak děti učíme odkládat uspokojení, což je pro jejich vývoj velmi důležité. U malých dětí stačí odložení o několik minut, hodin, u starších dětí to mohou být týdny i měsíce.

1.3.2 Motivace

Motivací se v dětech snažíme posílit pozitivní přístup k životu, jak uvádí Matějček (2007) měli bychom v dítěti posilovat vše nesobecké a snažit se je vést tak, aby bralo na vědomí a přijímalo práva a zájmy ostatních (nejen dětí).

Malé dítě nezná pojem budoucnost, pro ně je právě teď a tady. Nedovede se vzdát např. hračky a půjčit ji jinému dítěti. Smyslem výchovy není s dítětem bojovat, hračku

mu např. schovávat nebo ho nutit se dělit. Mnohem účinnější je, podle Matějčka (2007) zapracovat na tom, aby dítě samo aktivně chtělo udělat někomu radost, obdarovat blízké, pomoci mladšímu sourozenci a vytvářet přátelské vztahy.

Kopřiva a spol. (2016) motivaci rozděluje na vnitřní a vnější. Vnitřní motivací je myšleno to, sami chceme, co nás zajímá a baví. *Vnitřní motivace má silné zdroje v základních lidských potřebách a zvnitřněných hodnotách* (str. 180). Vnější motivací mohou být odměny nebo činnost, díky které se vyhýbáme nepříjemnostem. Většinou uděláme co je třeba, i když v tom nevidíme smysl. Děti se snaží nepříjemným činnostem uniknout, odkládat je, a pokud to nejde, tak co nejrychleji vyhovět, aby to už měly za sebou. Splní tím sice náš požadavek, ale bez opravdového nasazení a dlouhodobého účinku.

Ptáček (2006) nabízí rodičům a vychovatelům několik základních doporučení, jak pracovat s dítětem jinak než zákazy a tresty:

- strávit minimálně 10 minut denně společnou hrou nebo aktivitou, překonat možný (oboustranný) odpor,
- chválit a podporovat dítě za projevy žádoucího chování,
- stanovit jasná domácí nebo školní pravidla – stručné a jasné pokyny,
- poskytovat dítěti důslednou a klidnou zpětnou vazbu na projevy nežádoucího chování,
- dohled nad trávením volného času dítěte, kontrolovat pravdivost jeho sdělení (ověřovat).

1.4 Tresty

Trestání je nejčastěji spojováno s autoritativní výchovou, s mocenským přístupem. Přiměřený, správný ani nutný trest v podstatě neexistuje. Kopřiva a spol (2008) se zamýšlí, jak jinak, když ne trestáním, vymezovat dětem hranice a postupovat při budování správných norem chování, nebo jejich porušování?

Podle Vaníčkové a Provazníkové (2006) je trest jeden ze dvou výchovných prostředků. Trest by měl být vždy přiměřený věku dítěte, aby bylo schopno si jej prožít a spojit s tím, zač je trestáno. Jde o zrcadlení osobnosti dospělého, vypovídá o jeho vztahu a pocitů k dítěti. Trest by nikdy neměl být výsledkem okamžitého zkratu rodiče.

1.4.1 Přirozený důsledek

Dle Kopřivy a spol. (2016) je prožití pozitivního přirozeného důsledku alternativa k odměnám. Dítě si upevní žádoucí chování, pokud mu pomůžeme vytvářet podmínky k prožívání pozitivních důsledků. Doporučuje nenazývat pozitivní přirozený důsledek odměnou, stejně tak u trestů. Pokud budeme o negativním přirozeném důsledku hovořit jako o trestu, dítě se naučí jej tak vnímat. *Co si kdo uvaří, to si také sní.*

Jak uvádějí Lacinová, Škrdlíková (2008), vychovávat dítě znamená pomoci mu se naučit správně rozhodovat. V závislosti na věku dítěte je možné nechat mu možnost volby s upozorněním na důsledek jeho jednání. Dítě by mělo mít možnost vyzkoušet si dopady svého rozhodnutí, vyzkoušet si přirozený důsledek. Děti postupně zjistí samy, že některé přirozené důsledky „jim za to nestojí“. Ve výjimečných situacích jako je experimentování s návykovými látkami, riskování života při adrenalinových sportech apod. samozřejmě dětem volné rozhodování neponecháme, je třeba jim vysvětlit, že jsou situace, které mohou mít pro jejich život fatální důsledek.

Rogge (2005) popisuje, že prožití pozitivních i negativních přirozených důsledků učí děti zodpovědnosti. Pokud se jim dostane podpory, poučí se ze svých chyb. Je třeba je povzbuzovat, projevit soucítění, ale nikoli soucit, který dítě staví do role slabého a bezmocného. Děti by měly poznat smutek, aby dokázaly prožít štěstí, nemocnému dítěti bychom neměli projevovat soucit, protože nemoci i smrt k životu patří. Bez nemoci dítě nemůže zažít pocit zdraví.

1.4.2 Důvody trestání

Podle Kopřivy a spol. (2016) nejsou tresty užívány vždy jen jako výchovných prostředek. Autoři uvádí těchto několik důvodů, kdy rodiče nebo vychovávající osoby přistupují k trestání:

- **Výchova** – trestáme proto, že máme za děti zodpovědnost. Chceme jim vštípit mravní zásady, dodržování povinností, slibů a pravidel. Chceme, aby pochopili hranice a meze, které už by neměly překračovat. Výchovný trest však může být použit jako výstraha ostatním nebo jako prevence před opakováním nežádoucího chování.

- **Tradice** – tyto případy v podstatě kopírují zvyky a modely chování, převzaté z vlastní rodiny. I když máme proti trestání výhrady, bojíme se, že pokud dítě nepotrestáme, selžeme jako odpovědní vychovatelé. V tomto případě hraje úlohu i sociální tlak okolí, kdy ostatní dospělí od nás očekávají reakci na prohřešek dítěte právě jeho potrestáním.
- **Emoce** – nezvládnuté emoce ve vypjaté situaci, strach o dítě, vztek, někdy i jen špatná nálada, která nemusí ani souviset s chováním dítěte. Trest může být použit i záměrně, jako vyventilování vlastních negativních emocí.
- **Potvrzení moci** – v těchto případech se utvrzujeme o naší autoritě, dokazujeme si svou moc a převahu, pocit nadřazenosti nebo dokonce vlastní uspokojení z utrpení druhých.
- **Nevědomost** – k potrestání sáhneme v momentě, kdy jsme bezradní, dítě nás vůbec nerespektuje a nevíme, jak situaci řešit jinak, při pocitu bezmoci.
- **Časový stres** – okamžitý účinek v případě, kdy se dítě chová nevhodně.
- **Pohodlnost** – tzv. „krátký proces“, výchovné působení bez velké námahy a rychle mít klid.
- **Osobní problémy** – díky trestu dojde k odreagování od vlastních problémů, reakce na nesplněná očekávání nebo zklamání z dětí, problémy v komunikaci rodiče a dítěte.

Ať již k použití fyzického nebo psychického potrestání vedly jakékoliv důvody, je třeba si uvědomit, že tresty vždy poškozují sebeúctu dítěte a vztahy v rodině.

1.4.3 Tělesné tresty

Výbor OSN pro práva dítěte přijal v roce 2001 tuto definici tělesného trestu:

„Tělesným trestem dítěte se rozumí každý trest, kde je použita tělesná síla způsobující bolest, či být nepatrný dyskomfort dítěte“ (Vládní kampaň, 2009, [online] <http://www.stopnasilinadetech.cz/formy-nasili>)

Podle Vaníčkové, Provazníkové (2006) pod tělesným trestáním rozumíme celou škálu potrestání, které je ale v naší společnosti stále tolerováno. V rodinách není použití tělesného trestu nijak upraveno a nezřídka dojde až k naplnění násilného chování, které je zdůvodněno výchovným působením.

Fyzický trest přestává mít smysl ve starším školním věku, je čím dál tím méně účinný. V čem nám nepomohou pochvaly a motivace, to už trestání nezmění. (Matějček, 2000)

Jak uvádějí autorky Lovasová, Schmidtová (2006), na používání tělesných trestů má velký vliv vnější prostředí a sociální zázemí. Riziko výskytu tělesných trestů je u rodin ohrožených chudobou, sociálním vyloučením, nezaměstnaností, problémy s bydlením a izolací od širší rodiny.

Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo (Lovasová, Schmidtová, 2006) a takové jednání vždy porušuje tělesnou integritu dítěte, dítě zatlačuje k primitivní reakci a brzdí tak vývoj osobnosti. Zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování a vždy je provázen stresem (u facek a ritualizovaných výprasků chybí spravedlnost a srozumitelnost potrestání). Do paměti dítěte se ukládá jako vzorec sociálního chování pro řešení obtížných životních situací a v budoucnu slouží jako návod k jejich řešení.

Podle Lovasové a Schmidtové (2006) je možné tělesné tresty klasifikovat dle různých kritérií. Těmi mohou být např. účel trestu – výchovný, nápravný nebo způsob provedení. Mírnější forma tělesných trestů, jako plácnutí dítěte rukou přes zadeček nebo po ruce ve snaze zabránit nežádoucímu chování, je v naší společnosti stále běžně užívána. Bohužel, jsou u nás k trestání dětí využívány i předměty jako vařečka, opasek, kabel od žehličky, apod. Některé nástroje mohou sloužit jako výstraha (proutek), pokud jsou trvale vystaveny na viditelném místě.

1.5 Sociální práce s dětmi

1.5.1 Sociální pracovník

Sociální pracovník dle zákona č. **108/2006 - Zákon o sociálních službách** vykonává sociální *šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.*

1.5.2 Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním (Zákon č. 359/1999 Sb.).

Ochrana dítěte se prolíná různými právními předpisy, nařízeními a odvětvími různé právní síly. Je tvořena činnostmi celé řady orgánů a to v oblastech: rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod. Ochrana dítěte nelze shrnout do jedné oblasti a je vymezena v několika dokumentech, např.. Deklarace práv dítěte, přijatá VS OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989. *Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm* (Úmluva o právech dítěte, 2016[online]www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf).

Sociálně právní ochranu dětí vymezuje konkrétně **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů takto:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

1.5.3 Možnosti intervence

Sociální pracovník (dále jen pracovník) může dle Matouška (2014) s rodinou začít nějakým způsobem pracovat až po navázání vztahu – napojení se na rodinu. Proces napojení mohou zpomalovat nebo znesnadňovat mnohé faktory (předchozí zkušenosti rodiny s jinými institucemi, ustálené způsoby komunikace v rodině). Rodina může vnímat pracovníka jako ohrožujícího, což se projevuje obrannými reakcemi, jako např. odříkání domluvených termínů, mlčení, nedochvilnost nebo nepřítomnost

dospělých na konzultacích. Je důležité, aby se pracovník orientoval na stávající stav, na současnost, poskytnul rodně akceptující porozumění, což pomůže navázat důvěru.

Pracovník by měl umět odhalit komunikační stereotypy a rodině pomoci s jejich postupným odbouráváním. *Když otec udělá X, matka udělá Y a dítě udělá Z. Co by se stalo, kdyby otec udělal A? Co by se stalo, kdyby dítě reagovalo ihned a nečekalo na reakci matky?* (Matoušek, 2014, str. 68)

Matoušek, Pazlarová (2014) shrnují možnosti intervence (nejen sociálních pracovníků) při zjištění nedostatečné péče o dítě v rodinách. U nejmenších dětí, kdy rodiny ještě nebyvají pod dohledem orgánu sociálně – právní ochrany dítěte (OSPOD) je jediným odborníkem pediatr.

Ve školním prostředí s rodinou může pracovat výchovný poradce. Činnost výchovného poradce je vymezena **Vyhláškou č. 2005/72 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních**. Činnost výchovných poradců je zaměřena např. *naplňování vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů před zahájením a v průběhu vzdělávání, zjišťování speciálních vzdělávacích potřeb žáka a mimořádného nadání žáka, doporučování vhodných podpůrných opatření a vyhodnocování poskytování podpůrných opatření žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a žákům mimořádně nadaným, prevenci a řešení vzdělávacích a výchovných obtíží, prevenci různých forem rizikového chování a dalších problémů souvisejících se vzděláváním a s motivací k překonávání problémových situací* (Vyhláška č. 2005/72 Sb.).

Další podporu rodinám podle Matouška a Pazlarové (2014) mohou poskytovat pedagogicko-psychologická poradna (PPP) a speciálně pedagogická centra (SPC). Jedná se o školská poradenská zařízení, zajišťující podle **Zákona č. 561/2004 Sb. – o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. Školská poradenská zařízení spolupracují s orgány sociálněprávní ochrany dětí a orgány péče o mládež a rodinu, poskytovateli zdravotních služeb, popřípadě s dalšími orgány a institucemi** (Zákon č. 561/2004 Sb.).

Matoušek, Pazlarová (2014) uvádí, že pro případ potřeby preventivně – výchovné péče rodiny mohou využít střediska výchovné péče (SVP). Střediska výchovné péče poskytují ambulantní a pobytové služby dětem s poruchami chování. Podmínky provozu a náplň SVP jsou stanoveny **Zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů**. *Klienty střediska jsou děti s rizikem poruch chování či s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, případně zletilé osoby do ukončení přípravy na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let. Klienty mohou být i osoby odpovědné za výchovu a pedagogičtí pracovníci, nebo děti, u nichž rozhodl o zařazení do střediska soud (Zákon 109/2002 Sb., § 16)*. Středisko poskytuje služby poradenské, terapeutické, diagnostické, speciálně pedagogické, informační, výchovné a sociální. Výchovné a sociální služby jsou zaměřeny na osobnost klienta, jeho rodinnou situaci a nezbytnou sociálně-právní ochranu dětí (Zákon 109/2002 Sb., § 16).

Dalším důležitým programem pro pomoc rodinám (Matoušek, Pazlarová 2014) je sociálně aktivizační služba (SAS). SAS vymezena **Zákonem č. 108/2006 Sb. – o sociálních službách, § 65**. Podpora je poskytována rodinám v jejich přirozeném prostředí a většinou je zajišťována díky neziskovým organizacím nebo za podpory obcí. *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje (Zákon 108/2006 Sb., § 65)*.

Služba obsahuje tyto základní činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Dalšími formami podpory rodin (Matoušek, Pazlarová 2014) mohou být střediska rané péče, které zajišťují terénní službu rodinám se zdravotně postiženými dětmi (do 7 let věku dítěte), dále dobrovolnické programy nebo mateřská centra.

Součástí podpory a pomoci rodinám, jak dále Matoušek, Pazlarová (2014) uvádějí, je komplexní hodnocení a sestavení individuálního plánu práce s rodinou. Podle toho pracovník může navrhnout rodině spolupráci s konkrétní vhodnou institucí nebo jejich spolupráci koordinovat.

2 Cíle a výzkumné otázky

2.1 Cíl výzkumu

Hlavní cíl:

- zjistit, jaké výchovné přístupy rodiče užívají

Dílčí cíle:

- zjistit, jak jsou při výchově nahlíženy tělesné tresty
- zmapovat přístup rodičů k poradenství v oblasti výchovy dětí z pohledu sociálních pracovníků

2.2 Výzkumné otázky

Pro zjištění cílů jsem si stanovila následující výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

- Z jakých zdrojů rodiče nejčastěji čerpají informace pro výchovu dětí?

Dílčí výzkumné otázky:

- V jakých případech ve výchově rodiče zvolí tělesný trest?
- Co rodiče považují za tělesný trest?
- Jak může sociální pracovník ovlivnit výchovný přístup rodičů?

3 Metodika

3.1 *Technika získávání informací*

Informace, které jsem potřebovala k zodpovězení výzkumných otázek zjistit, nebylo možné získat kvantitativním způsobem. Pro výzkum užívaných výchovných přístupů, metod, motivací a trestů jsem zvolila kvalitativní metodologii, kterou považuji za nejvhodnější pro získání informací potřebných k zodpovězení výzkumných otázek. Kvalitativní výzkum je přístupem, užívaným především v psychologických a sociologických vědách a pro následnou analýzu a popis nekvantifikovaných vlastností zkoumaných jevů využívá kvalitativních metod. (Miovský, 2006) Pro získání odpovědí na výzkumné otázky jsem si připravila polostrukturovaný rozhovor s rodiči dětí v mém okolí. Druhá skupina byla tvořena sociálními pracovníky a kurátory OSPOD. Otázky pro komunikační partnery z řad rodičů byly řazeny od méně významných, bezemočních, k závěru rozhovoru jsem zařadila otázky citlivější a modelové situace. Tento postup řazení otázek doporučuje Hendl (2005).

I pro druhou skupinu komunikačních partnerů jsem měla připravené otázky formou polostrukturovaného rozhovoru, Tento druh rozhovoru umožňuje tazateli i komunikačním partnerům využít prostor, otázky nemusí mít pevné pořadí, lze se k nim během rozhovoru vracet, případně se doptávat na další informace, které z rozhovoru vyplynou. (Miovský, 2006)

3.1.1 *Výběr komunikačních partnerů*

Komunikační partneři byli vybíráni metodou záměrného výběru výzkumného souboru, pro naplnění cíle bakalářské práce. Jak uvádí Miovský (2006), výběr výzkumného souboru by měl být podřízen zkoumaným cílům. Záměrný výběr výzkumného souboru je metodou vyhledávání konkrétních komunikačních partnerů, kteří vykazují určité vlastnosti nebo charakteristiky.

Pro zodpovězení cílů této práce jsem volila komunikační partnery v různých věkových skupinách, sezdané, žijící nesezdaně, matky samoživitelky, z různých sociálních vrstev, tak aby bylo zastoupeno co nejvíce různých výchovných přístupů. Jednalo se o rodiny z mého okolí a většina z nich již řeší výchovné problémy a ve všech případech jde o nejmladší dítě v rodině. Vybírala jsem rodiče dětí, které nemají SPU nebo

sy ADHD. Rozhovor se mi bohužel nepodařilo uskutečnit s žádným otcem. Komunikačním partnerům jsem předložila mimo otázek ještě tři modelové situace, kdy jsem zjišťovala, jak by dané situace řešili.

Komunikační partneři z řad rodičů:

Tab. 1 – Identifikace komunikačních partneru – rodiče (KPR)

Komunikační partner	věk	počet dětí	stav
KPR1	27	1	neprovdaná, žije s otcem dítěte
KPR2	45	5	rozvedená, žije sama
KPR3	49	2	rozvedená, žije sama
KPR4	40	2	vdaná
KPR5	38	4	vdaná
KPR6	39	2	vdaná

Zdroj: Vlastní zpracování

Druhá skupina komunikačních partnerů byla tvořena sociálními pracovníci OSPOD, různého věku a s různou délkou praxe v poradenství v oblasti výchovy.

Komunikační partneři z řad sociálních pracovníků a kurátorů OSPOD:

Tab. 2 – Identifikace komunikačních partneru – sociální pracovníci, kurátoři (KPSP)

Komunikační partner	věk	praxe (let)	pracuje jako
KPSP1	53	6	SP na OSPOD
KPSP2	44	15	SP na OSPOD
KPSP3	39	17	SP na OSPOD
KPSP4	41	4	SP na OSPOD
KPSP5	25	3	SP na OSPOD
KPSP6	57	23	SP na OSPOD

Zdroj: Vlastní zpracování

3.1.2 Okruhy otázek pro rodiče

Otázky pro rodiče jsem směřovala do oblasti výchovných přístupů, motivace a trestání. Jedním z okruhů bylo, zda si rodiče dokážou uvědomit, jaký přístup při výchově dítěte používají, zda mají náhled na své jednání a jsou schopni se učit a rozvíjet. Další otázkou byla motivace dítěte. Umí rodiče své děti správně motivovat a zaujmout pro zadaný úkol?

A posledním okruhem, na který jsem se zaměřila, bylo trestání dětí. Dotazy jsem zjišťovala, jaké tresty rodiče používají nejčastěji a zda užívají i tělesné tresty.

Součástí rozhovorů s rodiči bylo i zodpovězení tří modelových situací, které se mohou při výchově dětí objevit. Soubor otázek a modelové situace pro rodiče je přílohou č. 1 této práce.

3.1.3 Okruhy otázek pro sociální pracovníky

Se sociálními pracovníky jsem vedla rozhovory na téma motivace a trestání dětí rodiči z jejich pohledu. Zajímaly mě jejich zkušenosti. Dále mě zajímalo, jak s nimi rodiče spolupracují a zda sociální pracovníci mají možnost ovlivnit rodiče při výchově jejich dětí. Jednou z otázek bylo, jak se daří naplňovat rodičům daná doporučení.

Přílohou č. 2 je soubor otázek pro sociální pracovníky.

3.1.4 Analýza získaných informací

K vyhodnocení získaných informací jsem použila metodu vytváření trsů, jak popisuje Miovský (2006). Metoda vytváření trsů, resp. propojování dat, spočívá v hledání spojitostí v získaných datech a jejich vzájemné propojování ve větší celky, identifikace a vytváření podobných kategorií – trsů. Tyto trsy jsem vytvořila u každé otázky a z odpovědí komunikačních partnerů jsem zaznamenala, kolikrát se stejná nebo podobná odpověď v rozhovorech vyskytla.

4 Výsledky

4.1 Vyhodnocení rozhovorů s rodiči

Tab. 3 – Zdroje čerpání informací při výchově

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
doporučení školního psychologa		x				
původní rodina	x	x				x
internet		x				x
vlastní uvážení, cit			x	x	x	

Zdroj: Vlastní zpracování

U otázky č. 1 komunikační partnerky většinou uvedly, že děti vychovávají dle vlastního uvážení, tak jak to cítí a „*jak to přichází*“. Při výchově čerpají ze zkušeností ve své původní rodině. Komunikační partnerka č. 2 uvedla, že se řídí i doporučením školní psycholožky.

Tab. 4 – Vliv rodiny a kamarádů na výchovu dítěte

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
matka		x	x		x	
širší rodina, prarodiče	x					
oba rodiče	x			x		x
kamarádi, parta			x			

Zdroj: Vlastní zpracování

U této otázky žádná z komunikačních partnerek neuvedla, že by na dítě měl větší vliv otec. Komunikační partnerky žijící s dětmi samy uvádějí, že na dítě mají největší vliv ony, u vdaných komunikačních partnerek je možné vidět, že na dítě mají vliv oba rodiče. V jednom případě komunikační partnerka uvedla i vliv prarodičů, tj. širší rodiny. Komunikační partnerka č. 3 uvedla, že v současné době má na její dítě největší vliv parta kamarádů, s kterými se dítě stýká.

Tab. 5 – Motivace dítěte při výchově

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
materiální odměna	x	x		x	x	
nějaká hrozba, trest			x			
pochvala, ocenění, respekt	x			x	x	x
společné zážitky, hry, výlety		x				x

Zdroj: Vlastní zpracování

Z odpovědí komunikačních partnerek na tuto otázku je zřejmé, že děti dokážou motivovat pomocí odměny. Jedná se o odměny finanční (kapesné, jednorázové) nebo materiální (dárky), ale i odměny formou výletů a zážitků, společných her. Děti jsou pozitivně motivovány pochvalou i projevem respektu. Pouze komunikační partnerka č. 3 uvedla jako motivaci pro dítě hrozbu trestem, v tomto konkrétním případě jde o hrozbu ústavní výchovy, pokud nedojde ke změně v chování dítěte.

Tab. 6 – Důvody uposlechnutí

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
opakování požadavku	x				x	x
motivace odměnou				x		
hrozba trestu		x				
nerespektuje nic			x			

Zdroj: Vlastní zpracování

V této otázce se většina komunikačních partnerek shodla, že dítě poslechne na základě opakování požadavku. v jednom případě je nutné dítěti pohrozit trestem, v jednom případě dítě nerespektuje nic a požadavek nesplní.

Tab. 7 – Reakce rodiče na neuposlechnutí dítěte

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
křik		x	x			
rezignace			x		x	
ignorace/nemluvení				x		
opakování požadavku	x					x

Zdroj: Vlastní zpracování

Při neuposlechnutí příkazu nebo požadavku následuje ve dvou případech jeho další opakování, ve dvou případech komunikační partnerky zvýší na dítě hlas, křičí. Dvakrát je zastoupena rezignace rodiče: „*jdu a udělám to sama*“. Pouze jedna komunikační partnerka uvedla, že při neuposlechnutí dítěte jej také nebude poslouchat, ignoruje jeho požadavky a nemluví s ním. Jak dlouho s dítětem nebude mluvit? Záleží podle ní na závažnosti prohřešku.

Tab. 8 – Výchovný přístup

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
volnější, bez hranic		x	x	x	x	
respektující, má hranice	x					x
přísný						x

Zdroj: Vlastní zpracování

Na otázku, týkající se výchovného přístupu většina komunikačních partnerek odpověděla, že k výchově přistupují benevolentně, děti jsou od malička ochraňovány a nemají doma žádné povinnosti. Problémy se pak objevily při vstupu dětí do předškolního a školního prostředí, kdy bylo nutné je nějakým způsobem usměrňovat. V jednom případě problémy nastaly při přechodu dítěte do pubertálního věku. Tato volná, bezhraniční výchova se projevuje u dětí komunikačních partnerek odmítáním splnit požadavek nebo příkaz, nerespektováním rodičů a učitelů, agresivitou a vulgaritou vůči nim i vrstevníkům. Objevily se i drobné krádeže a lhaní. Děti jsou v kolektivu „*na okraji skupiny, nejsou přijímány a nemají kamarády*“. Pozornost se tak snaží získávat nevhodnými projevy. Dvě komunikační partnerky dále uvedly, že jejich děti kvůli problémům s chováním v kolektivu byly vyloučeny ze školní družiny. Další dvě komunikační partnerky uvedly, že se snaží výchovný přístup dítěti přizpůsobovat, být s ním v partnerském vztahu, ale současně korigovat jeho projevy, nastavovat hranice, za které už dítě ve svém chování nesmí. Pouze jedna komunikační partnerka zhodnotila svůj výchovný přístup jako přísný.

Tab. 9 – Výchovný přístup – změna

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
beze změny					x	
ano, stále se snažím učit, přizpůsobovat	x	x	x	x		x

Zdroj: Vlastní zpracování

K této otázce tři komunikační partnerky uvedly, že v průběhu výchovy svůj přístup změnily. Komunikační partnerka č. 2 ke změně přistoupila díky školním problémům, kdy se s narůstajícím věkem se již nedařilo dítě usměrňovat. Nyní využívá výchovné poradenství a učí se nastavovat hranice. Sama přiznává, že starší sourozenci měli výchovu „tvrdší“. Nyní nemá tolik času kvůli pracovní zaneprázdněnosti a nejmladší dítě mělo více volnosti. U komunikační partnerky č. 3 došlo ke změně díky růstu dítěte, jak uvedla, dříve se „*nechávala ukecat*“, povinnosti za dítě udělala sama. Také komunikační partnerka č. 4 uvedla, že nejmladší dítě bylo odmala bez povinností, ochraňováno, což se s vyšším věkem obrátilo proti ní. Došlo až k vulgarismům a agresivnímu chování vůči matce a dospělým osobám ve škole. Dvě komunikační partnerky se shodly, že výchovný přístup přizpůsobují tomu, jak dítě roste, jeho potřebám a nárokům. Současně se aktivně snaží si zjišťovat informace, jak s dítětem nejlépe spolupracovat.

Tab. 10 – Trest

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
nepříjemné jednání, důsledek	x	x				x
fyzický kontakt			x			
zákazy		x		x	x	

Zdroj: Vlastní zpracování

U otázky, co považují za trest, se tři komunikační partnerky přiklonily k tomu, že jde o nějaký nepříjemný důsledek jednání dítěte, nebo nepříjemné jednání vůči němu, ale nejednalo se o fyzický trest. Tuto variantu vedla pouze jedna komunikační partnerka. Další tři se shodli na tom, že pojem trest je pro ně nějaký zákaz (jít ven, mobilní telefon, TV, PC apod.)

Tab. 11 – Reakce dítěte na potrestání

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
omluva			x			
hněv, naštvání		x		x		x
ujištění, že už se nebude opakovat	x					
nereaguje					x	

Zdroj: Vlastní zpracování

Reakcí dětí na potrestání je podle tří komunikačních partnerek hněv, vztek a naštvání, dítě se cítí ukřivděně. Komunikační partnerka č. 1 dále sdělila, že po naštvání se následuje ujišťování, že se již problémové chování nebude opakovat: „*už to nikdy neudělám*“. V jednom případě pak po udělení trestu následuje omluva a v jednom případě dítě nereaguje nijak, je mu to jedno.

Tab. 12 – Tresty ve výchově

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
žádné, nereaguje na ně					x	
zákazy, omezení	x	x		x		x
ignorace, nezájem			x			

Zdroj: Vlastní zpracování

U této otázky nejčastěji komunikační partnerky uvedly, že k potrestání dítěte používají zákazy (nepoužívat vůbec mobilní telefon, PC, TV), případně jiná omezení, odebrání elektroniky nebo omezení užívání na určenou dobu, dokud dítě nesplní domluvu. Při rozhovorech jsem zjistila, že komunikační partnerky nemají jasno v tom, na jak dlouho dítěti zákaz nebo omezení udělit. U mladších školních dětí zákaz, který není jednoznačně časově určen, ztrácí efekt, dítě se smíří s tím, že určitou věc nemůže používat a přestane se snažit. U krátkých omezení typu: „*až to uděláš, tak si můžeš zase hrát*“ se stává, že dítě zadaný úkol odbyde, aby to mělo co nejdříve za sebou. Komunikační partnerka č. 5 uvedla, že tresty nepoužívá, neboť na ně dítě nereaguje. Komunikační partnerka č. 3 jako trest používá ignoraci a nezájem o dítě „*nevšímám si ho, pak přijde sám*“.

Tab. 13 – Tělesný trest

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
bití, použití fyzické síly	x	x	x	x	x	x

Zdroj: Vlastní zpracování

V otázce tělesného trestu se komunikační partnerky č. 2 -5 shodly v tom, že se jedná o bití. Uvedly i příklady jako bití vařečkou, rukou na zadek. Komunikační partnerka č. 1 a 6 uvedly použití fyzické síly jakékoliv intenzity.

Tab. 14 – Použití tělesného trestu

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
nikdy					x	
nezvládnutí situace						x
opakované neuposlechnutí	x	x	x	x		
ohrožení sebe nebo okolí	x					

Zdroj: Vlastní zpracování

K tělesnému trestu se komunikační partnerky uchylují v případě opakovaného neuposlechnutí požadavku, když už nezabere ani křik. U všech, které takto odpověděly, se jednalo o plácnutí na zadek rukou nebo vařečkou. Komunikační partnerka č. 1 upřesnila, že k plácnutí na zadek přistupuje v případě, že dítě opakovaně neuposlechne a jedná se o situaci, která přímo ohrožuje dítě samotné nebo jeho okolí. Komunikační partnerka č. 6 přiznala použití tělesného trestu, pokud nezvládne situaci jinak (v afektu) a pouze jedna komunikační partnerka uvedla, že tělesný trest nepoužívá nikdy.

Tab. 15 – Reakce dítěte na tělesný trest

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
strach, pláč	x				x	x
omluva				x		
hrozba udáním na OSPOD, krizovou linku		x				
naštvaní, uražení		x	x	x		

Zdroj: Vlastní zpracování

Reakce dítěte na tělesný trest jsou podle odpovědí komunikačních partnerek obdobné, jako na jiné potrestání. Tři komunikační partnerky uvedly, že jsou děti uražené, našťvané, v jednom případě chtělo dítě matce vrátit ránu vařečkou se slovy: „*viš, jak to bolí*“? Jedna komunikační partnerka uvedla jako reakci na tělesné potrestání omluvu a jedna hrozbu dítěte, že zavolá na krizovou linku nebo OSPOD. Další tři komunikační partnerky uvedly, že děti mají strach, pláčou. Komunikační partnerka č. 1 upřesnila, že: „*nejde o pláč z bolesti, ale protože dítě ví, že přestřelilo*“.

Tab. 16 – Modelová situace č. 1

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
opakování pokynu					X	
udělám sama				X		
odebrání elektroniky			X			X
vypnutí elektroniky/wifi	X	X				

Zdroj: Vlastní zpracování

Dítě si hraje s mobilním telefonem/tabletem/na PC a na několikáté upozornění ať jde umýt nádobí/vynést koš nereaguje nebo jen pronese: „za chvíli“.
Jak se v takové situaci zachováte?

U první modelové situace se komunikační partnerky shodly, že dítěti zamezí v dalším používání elektroniky a to jejím odebráním, nebo vypnutím „*natvrdo*“. Komunikační partnerka č. 3 dále upřesnila, že pokud dítě neodevzdá elektroniku, „*má smůlu a chleba s máslem*“. V jednom případě komunikační partnerka uvedla, že jde a udělá vše sama.

Tab. 17 – Modelová situace č.2

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
řeším s dítětem co se děje	X		X	X	X	X
řeším se ZŠ, tř. učitelem		X				

Zdroj: Vlastní zpracování

Dítě během tří týdnů přinese několik poznámek ze školy typu: v hodině neustále ruší, odchází z místa, je agresivní vůči spolužákům, provokuje a nerespektuje vyučujícího. Jak budete reagovat? I u této modelové situace byla mezi komunikačními partnerkami shoda v tom, že se budou společně s dítětem nejprve snažit zjistit, co se ve škole děje a proč dochází k problémům. Pokud se nepodaří najít příčinu, využijí možnost řešit to s třídním učitelem dítěte a využijí školní a výchovné poradenství. Komunikační partnerka č. 3 upřesnila, že vše chce řešit za přítomnosti dítěte, neboť má zkušenosti, kdy dítě doma tvrdí něco jiného a třídní učitel také. Přítomností dítěte by tak předešla nepochopení.

Tab. 18 – Modelová situace č. 3

	KPR1	KPR2	KPR3	KPR4	KPR5	KPR6
vyzvedávám po škole		X				
tresty, zákazy			X	X		X
vyhledám odbornou pomoc	X		X			
neumím si představit					X	

Zdroj: Vlastní zpracování

Nezletilé dítě nedodrží čas příchodů ze školy, večer chodí pozdě domů. V posledním měsíci se dokonce stalo, že přišlo domů až po půlnoci, aniž byste věděli, kde je. Jak budete situaci řešit?

Třetí modelovou situaci by komunikační partnerky č. 2, 3 a 6 řešily trestem nebo zákazem (zákaz TV, slíbeného výletu, kapesné apod.). Komunikační partnerka č. 2 by se snažila zajistit vyzvedávání dítěte po škole. Komunikační partnerka č. 1 by situaci řešila s dítětem, dala by mu možnost „*napravit chybu*“, pokud by dítě selhávalo dál, vyhledala by pomoc odborníků, stejně jako komunikační partnerka č. 3.

4.2 Vyhodnocení rozhovorů s odborníky

Tab. 19 – Výchovné problémy

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
záškoláctví	x	x		x		x
nerespektování autorit	x	x		x	x	x
nevhodná parta	x					
zneužívání náv. látek	x					x
neplnění povinností		x	x		x	x
šikana, kyberšikana	x					
útěky, pozdní příchody	x	x		x		x
agresivita				x		
závislost na mobilním telefonu/PC				x		
trestná činnost					x	x

Zdroj: Vlastní zpracování

Z odpovědí komunikačních partnerek na tuto otázku je zřejmé, že největším problémem, kvůli kterému rodiče vyhledají odbornou pomoc, je nerespektování autorit ze strany dítěte a to jak rodičů, tak ve škole. Dalším velmi častým jevem je záškoláctví, kdy na problém většinou upozorní Orgán sociálně právní ochrany dítěte právě škola. Jedná se o jedno až dvoudenní absence, které jsou rodiči často omlouvány, ale komunikační partnerky se setkávají i s masivním záškoláctvím, kdy už rodičům hrozí trestní stíhání. Třetí nejčastější problémovou oblastí je neplnění domácích a školních povinností. Při rozhovorech se objevily ještě další nežádoucí jevy jako šikana ve škole (oběti i pachatelé, kyberšikana), zneužívání návykových látek, nevhodné party a páchání drobné trestné činnosti (krádeže). Dle komunikační partnerky č. 3 „za to může hlavně puberta“. Komunikační partnerka č. 4 uvedla, že se setkává i s útěky dětí z domova, agresivitou vůči okolí a v neposlední řadě se závislostí dětí na mobilním telefonu nebo PC.

Tab. 20 – Důvody vyhledání odborné pomoci

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
bezradnost při výchově	x	x	x	x	x	x
hrozba ÚV		x				
trestná činnost					x	
doporučení (škola, známí)			x			x

Zdroj: Vlastní zpracování

Na tuto otázku všechny komunikační partnerky odpověděly, že rodiče se na OSPOD obracejí, když už si neví s výchovou dítěte rady, podle komunikační partnerky č. 1 „se o dítě bojí“. V některých případech je jim spolupráce doporučena školou, případně ze zkušeností někoho z jejich okolí. V rozhovoru s komunikační partnerkou č. 5 zaznělo, že spolupráce s OSPOD byla nařízena díky trestné činnosti dítěte a v jednom případě dítěti hrozilo nařízení ústavní výchovy.

Tab. 21 – Důležitá kritéria spolupráce

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
dostupnost				x		
vztah rodič x odborník		x	x	x	x	
očekávání změny	x					x

Zdroj: Vlastní zpracování

Jako důležité pro spolupráci komunikační partnerky uvádějí vytvoření vztahu mezi nimi a rodiči. Dvě komunikační partnerky uvedly, že rodiče považují za důležité očekávání změny, komunikační partnerka č. 4 jako další důležité body uvedla dostupnost poradenství, zkušenosti a kompetentnost pracovníků.

Tab. 22 – Očekávání rodičů

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
rychlé řešení problému			x	x	x	x
"opravení dítěte"	x	x			x	x

Zdroj: Vlastní zpracování

U této otázky komunikační partnerky uvedly, že rodiče očekávají především rychlé řešení. Komunikační partnerka č. 4 doplňuje ještě řešení snadné a trvalé. Dalším

očekáváním rodičů je, jak se komunikační partnerky shodly „opravení“ dítěte, bez toho, aby sami vyvinuli nějaké úsilí nebo změnili něco sami u sebe.

Tab. 23 – Zdroje při výchově

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
internet	x	x	x			x
školní poradenství		x				x
OSPOD	x	x				x
známí, příbuzní, vlastní zkušenost		x		x	x	x

Zdroj: Vlastní zpracování

Komunikační partnerka č. 5 k této otázce uvedla, že klienti, s kterými pracuje, nemají žádné povědomí o tom, kde si informace mohou zjistit, ani o tom, že by aktivně mohli problémy sami řešit. Většinou čerpají ze zkušeností svých rodin. Také komunikační partnerka č. 4 uvádí, že ti klienti, kteří se obrací na OSPOD většinou povědomí o tom, kde si mohou zjistit informace o výchově, nemají. Dají na své známé, někteří byli sami jako děti klienty na OSPOD a obrací se pro rady tam, kde to znají. Komunikační partnerka č. 6 rozdělila rodiče cca na poloviny, přičemž jedna polovina si dokáže pomoc a informace vyhledat např. na internetu, ve školní poradně, u známých a rodiny a druhá polovina se rovnou obrací na OSPOD. Komunikační partnerka č. 2 jako jediná uvedla, že klienti povědomí o možnostech, jak si informace zjistit mají. Také uvádí jako hlavní zdroje internet, známí a rodina, škola a neziskové organizace.

Tab. 24 – Motivace dětí

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
sliby				x	x	
materiální odměny/dárky, peníze	x	x				x
tresty, zákazy		x		x	x	x
společné zážitky, hry			x			
vzor v rodině	x					

Zdroj: Vlastní zpracování

K otázce, jak rodiče dokážou své děti motivovat, komunikační partnerky většinou uvedly, že formou trestů nebo zákazů. Ve třech případech byla v odpovědích zaznamenána motivace pomocí materiálních odměn, ať se jednalo o peníze, společné zážitky nebo dárky (hračky, elektronika). Komunikační partnerka č. 1 uvedla, že je pro děti důležitý vzor v rodině a pokud správný vzor nemají, přejímají to, co doma vidí. Rodiče si pak poslušnost dětí kupují nebo je naopak nepřiměřeně trestají, ale nejde o motivaci.

Tab. 25 – Vnímání tělesných trestů

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
užívají běžně	x		x	x	x	
užívají výjimečně		x				x

Zdroj: Vlastní zpracování

V otázce užití tělesných trestů se čtyři komunikační partnerky shodly, že rodiče, s kterými v rámci poradenství pracují, je používají běžně. Dvě komunikační partnerky uvedly, že rodiče tělesný trest používají výjimečně. Komunikační partnerka č. 4 popsala vnímání tělesných trestů jako „něco co se nesmí“. Podle ní klienti, s kterými pracuje, nedokážou rozlišit tělesný trest a týrání, mnozí rodiče se bojí, že je „dětí udají na sociálce“.

Tab. 26 – Nejčastější trest

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
zákazy	x	x	x	x	x	x

Zdroj: Vlastní zpracování

Na tuto otázku všechny komunikační partnerky uvedly, že se jedná o nějakou formu zákazu. Např. zákaz mobilního telefonu, domácí vězení, stop kapesné apod.

Tab. 27 – Druhy trestání

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
zákazy	x	x	x	x		x
tělesné tresty	x	x	x		x	

Zdroj: Vlastní zpracování

I přesto, že podle odpovědí na předchozí otázku je nejčastějším trestem zákaz toho, co má dítě rádo, v odpovědích na otázku druhů trestání se opět objevují i tělesné tresty. Komunikační partnerka č. 5 konkretizovala tělesné tresty jako výchovné pohlavky, facky ale setkala se i s dítětem, které bylo „mláceno dřevěnou holí“. Komunikační partnerka č. 3 uvedla jako příklad „pár na zadek nebo kasárník“.

Tab. 28 – Dodržování doporučení

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
řídí a snaží se				x		x
většinou neřídí	x	x	x		x	

Zdroj: Vlastní zpracování

Na tuto otázku čtyři komunikační partnerky odpověděly, že se rodiče jejich doporučeními většinou neřídí. Komunikační partnerka č. 5 uvedla, že rodiče na OSPOD vše odkývnu, ale dál se radami a doporučeními neřídí. Z další odpovědi komunikační partnerky č. 4 je vidět, že se rodiče zpočátku snaží, ale když je to začne omezovat „musí pro to něco sami udělat“, přestanou se snažit. Nechápu, že změna nenastane hned. Podle komunikační partnerky č. 6 část rodičů nedělá nic z toho, co jim doporučí. Postupují tak, jak byli sami vychováni svými rodiči „on z toho vyroste, já byl taky takový“.

Tab. 29 – Naplňování doporučení

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
částečně	x	x	x	x	x	x

Zdroj: Vlastní zpracování

V této otázce se komunikační partnerky naprosto shodly, že se doporučení daří naplňovat pouze částečně a je to v rukách rodičů. Jak uvedla komunikační partnerka č. 3 „změna je těžká a často chybí motivace“.

Tab. 30 – Účinnost poradenství

	KPSP1	KPSP2	KPSP3	KPSP4	KPSP5	KPSP6
spolupráce s rodinou	x	x	x	x		x
podpora a pomoc	x	x		x		
pravidelnost						x
hrozba postihu				x	x	

Zdroj: Vlastní zpracování

Podle odpovědí komunikačních partnerek na poslední otázku se jeví jako neúčinnější pravidelná spolupráce s rodinou, vytvoření důvěrného vztahu. Důležité je rodinu podporovat, a jak uvádí komunikační partnerka č. 1 „*být rodičům nápomocní, ale nevodit je za ručičku*“. Komunikační partnerka č. 4 uvádí jako důležité rodiče chválit za správné kroky a snahu, podporovat je v důslednosti, ale i upozornit na případné dopady jako jsou výchovná opatření, ústavní výchova apod. Podle komunikační partnerky č. 6 je důležité opakování, postup *po „malých krůčcích“*, rodiče namotivuje často i malé zlepšení a toho je třeba využít.

Diskuze

V souvislosti s mou profesí sociální pracovnice ve středisku výchovné péče mě zajímalo, zda jsou rodiče v mém okolí schopni a ochotni se nějakým způsobem aktivně zajímat o to, jak mohou předcházet problémovým situacím při výchově svých dětí. Dále jsem si chtěla ověřit, zda rodiče vědí jak případné výchovné problémy řešit a kam se mohou obrátit pro pomoc. Vzhledem k tomu, že se při své práci setkávám s rodiči dětí, u kterých se výchovné problémy již objevily a řeší je, zajímalo mě i to, jak rodiče k výchově přistupují. Jsem si vědoma toho, že vzorek komunikačních partnerů pro tuto práci byl limitován a výsledky tak nelze generalizovat. I přesto mohu říci, že některá zjištění potvrdila má očekávání, ale některé výsledky byly pro mě překvapivé.

Jak uvádí Cohen (2015), neklidné chování a z toho pramenící zlozvyky a nežádoucí chování u dětí vznikají díky tomu, že se děti snaží vyhnout negativním a nepříjemným emocím. Neumí je jinak zpracovat a tak mohou začít zlobit. Úkolem rodiče nebo vychovatele je dávat dítěti najevo že jsme tu, abychom jej podpořili, dítě musí cítit lásku a přijetí, cítit se v bezpečí.

Kopřiva (2008) rodičům na jednoduchých příkladech dokáže objasnit mnoho situací, s kterými se při výchově dětí setkávají. Pro rodiče může být mnohdy nepřiměřené chování dítěte nečitelné, nemusí si umět spojit jeho nezpracované emoce s jeho chováním, zlobením. Kopřiva (2008) uvádí alternativy k zákazům a trestání dětí. Ne všichni rodiče však mají trpělivost se takovými doporučeními řídit. Efekt těchto doporučení není okamžitý, vyžaduje nácvik a vůli rodičů ke změně.

Z odpovědí komunikačních partnerek (tabulka č. 22) lze vyvodit, že rodiče od spolupráce s odborníky očekávají především rychlé (a trvalé) vyřešení problému s jejich dítětem a nejsou většinou ochotni vyvíjet větší úsilí, nebo sami měnit zaběhnuté zvyky v rodinách. Většina rodičů očekává změnu okamžitě, nejlépe po první návštěvě na OSPOD nebo v jiné instituci (SVP). V rozporu s očekáváním rodičů jsou výsledky otázek, týkajících se dodržování daných doporučení a jejich naplňování (tabulka č. 28 a 29). KPSP se většinou shodly v tom, že rodiče se danými doporučeními neřídí a naplňovat je se daří jen částečně.

Balcar (2012) velmi přehledně vysvětluje, jak je životní běh rodiny rozdělen do různých úseků, kdy každý úsek života rodiny má své nároky a zvláštní zdroje k jejich naplňování.

Následují po sobě v určitém sledu a v rodinném soužití představují důležité změny. Rodinná cesta se tak proplétá s individuální cestou každého člena rodiny. Je možné rodinu na tyto změny připravit? V každém úseku života jedince i rodiny je vyžadován jiný způsob kontaktu, citové blízkosti, v každém věku je třeba zvolit jiný výchovný přístup. Metody, které fungují na předškoláka již na školáka nebo dítě pubertálním věku, nebudou účinné a naopak. Staršího školáka budeme vychovávat jinak než batole nebo předškoláka. Na otázku, zda komunikační partnerky v průběhu výchovy změnilý svůj přístup k dítěti (tabulka č. 9), odpověděla pouze jedna KPR, že nikoliv, dvě komunikační partnerky uvedly, že svůj výchovný přístup přizpůsobují tomu, jak dítě roste, jeho nárokům a potřebám a jedna KPR, že ke změně výchovného přístupu došlo až na základě výchovného poradenství.

Hlavní výzkumnou otázkou jsem zjišťovala, z jakých zdrojů rodiče nejčastěji čerpají informace pro výchovu dětí. Z odpovědí na tuto otázku, vyplynulo, že se většina rodičů při výchově dětí řídí svým uvážením a citem a svou roli ve výchově, podle výsledků, hrají také výchovné přístupy a vzory převzaté z původních rodin (tabulka č. 1). Očekávala jsem, že v dnešní době, kdy je možné čerpat informace z různých zdrojů, toho rodiče budou využívat více (internet, časopisy).

Dále mě zajímalo, jak rodiče vnímají svůj výchovný přístup (tabulka č. 8). Dvě KPR odpověděly, že jejich výchovný přístup je respektující a má hranice. Jedna KPR uvedla, že vychovává dítě přísně a ostatní komunikační partnerky praktikují výchovu volnou, bez hranic. Pokud tyto výsledky porovnam s vyhodnocením odpovědí u komunikačních partnerek – sociálních pracovníc (tabulka č. 20), pak je vidět, že bezhraniční, volná výchova může vést k výchovným problémům. Stejně to vidí i Prekopová (2009). KPSP uvedly jako nejčastější důvod vyhledání odborné pomoci bezradnost při výchově. S tím, že děti nemají nastavené hranice, dle mého předpokladu souvisí i další zjištěné výsledky (tabulka č. 19). Jedná se o nejčastější výchovné problémy, kvůli kterým rodiče vyhledají odbornou pomoc. Jde především o nerespektování autorit (rodiče, učitelé), záškoláctví a neplnění školních a domácích povinností.

Velmi důležitým tématem, které sebou přináší doba, je používání elektroniky dětmi. V praxi vidím denně rodiče s dětmi, kteří přijdou na konzultace a v čekárně se ihned začnou věnovat mobilnímu telefonu nebo tabletu. Velmi málo rodičů, s kterými jsem

vedla rozhovory, uvedlo, že je děti poslechnou, když mají odložit mobilní telefon nebo se zvednout od počítače, či televize. Aby měli doma klid, raději postupně rezignují. V odpovědích u modelové situace (tabulka č. 16) jsem zjišťovala právě to, jak rodiče zareagují na neuposlechnutí pokynu, který dítěti dají ve chvíli, kdy se věnuje hře s mobilním telefonem/tabletem nebo na PC. Rodiče většinou přistoupí k odebrání elektroniky nebo vypnutí internetu/WiFi tzv. „natvrdo“. Jedna KPR uvedla, že jde a udělá vše sama.

Jak mi dále potvrdily komunikační partnerky z řad sociálních pracovníc, rodiče často začínající výchovné problémy svých dětí bagatelizují a omlouvají. Vyhodnocení (tabulka č. 28) ukazuje, že se doporučeními odborníků většinou neřídí. Věří, že dítě „z toho vyrostne“ (jako oni) a je třeba jim podrobně vysvětlit, co vše může následovat. Dle komunikačních partnerek – sociálních pracovníc však může být účinnost poradenství (tabulka č. 30) podmíněna i hrozbou postihem.

Dílčí výzkumnou otázkou jsem zjišťovala, co rodiče považují za tělesný trest. Zajímalo mě, jak tělesný trest vnímají a jeho používání při výchově. Pokud se rodič k tělesnému trestu uchýlí, je to dle mého názoru nezvládnutí situace, pohodlnost řešit situaci jinak nebo použití stejného vzorce, který rodič zná z původní rodiny. Pod pojmem tělesný trest si všechny komunikační partnerky vybavily bití – použití fyzické síly (tabulka č. 13), což v podstatě odpovídá definici tělesného trestu (Vládní kampaň, 2009).

Další dílčí výzkumnou otázkou jsem se dotazovala, v jakých případech při výchově rodiče zvolí tělesný trest. Většina KPR uvedla, že k němu přistoupí při opakovaném neuposlechnutí požadavku (tabulka č. 14), pouze jedna KPR tělesný trest nepoužila nikdy. Porovnáním s vyhodnocením odpovědí komunikačních partnerek – sociálních pracovníc jsem došla k závěru, že rodiče vnímají tělesný trest jako něco, co se nesmí (tabulka č. 25), ale většina jej běžně používá.

Z odpovědí komunikačních partnerek na to, jak děti na tělesný trest reagují, vyplynulo, že děti jsou v situaci po potrestání nahněvané, cítí bezmoc, zmatení a strach. Starší děti, především chlapci, se mohou pokusit obrátit fyzickou agresi proti svým rodičům. Děti mladší nebo méně odvážné hrozí rodičům po „výprasku“ voláním na linku bezpečí nebo udáním na OSPOD (tabulka č. 15). Mohou to v tu chvíli, vnímat jako jedinou možnost, jak se bránit. Zjištění, kdy pouze jedna komunikační partnerka uvedla, že tělesný trest nepoužívá, bylo pro mě překvapením. Předpokládala jsem, že rodiče, kteří

uplatňují většinou volnou výchovu, nebudou tělesné tresty používat. Dle mého názoru, pokud rodiče používají při výchově především zákazy (tabulka č. 26), ale v jejich dodržování nejsou důslední, mohou ve vypjatých situacích přistoupit k tělesnému trestu jako k rychlému řešení akutní situace. Očekávala jsem však, že v dnešní době je již povědomí rodičů o nevhodnosti takových trestů mnohem větší a rodiče budou volit při výchově jiné alternativy.

Při rozhovorech se sociálními pracovníci (ale i při práci) jsem se setkala s tím, že rodiče neumí dětem nabídnout vhodnou společnou aktivitu. Rodiče své děti motivují především materiálními odměnami a dárky. V tom se shodli komunikační partneři z řad rodičů i sociálních pracovníků (tabulka č. 5 a 24), rodiče navíc uvedli jako motivaci pochvaly a ocenění (tabulka č. 5). Podle Ptáčka (2006) k posílení společného aktivního času postačí pravidelně strávit „jen“ 10 minut denně (zahrát si hru, popovídat si, zajímat se, naslouchat). Pro mě bylo překvapující zjištění, že mnohé rodiny nemají doma ani dětské knihy, ani společenské hry, jako např. pexeso.

Pracující rodiče si po náročném týdnu si chtějí o víkendu většinou odpočinout. Jak uvádí Markhamová (2015), jestliže víkendy tráví rodiče převážně sportem, vyspáváním nebo celodenním sledováním televize, postupně mezi nimi a dětmi dochází k odcizování. Děti se pak začínají upínat na vrstevníky, hledají si potřebné vazby jinde než v rodině. Pokud rodiče nevytvoří pevné vazby u předškoláka, ve školním věku už k sobě budou cestu hledat obtížněji. Vliv na dítě nemusí tak mít pouze rodiče (matka, otec, prarodiče), ale mohou to být právě kamarádi, kteří chování dítěte ovlivňují (tabulka č. 4).

Komunikační partnerky – sociální pracovníce se shodly v tom, že pro účinnost poradenství je nejdůležitější spolupráce s rodinou, její podpora a pomoc (tabulka č. 30). V této souvislosti jsme při rozhovorech narazili na skutečnost, jak je důležité provádět intervenci přímo v rodinách. Sociální pracovníce do rodin pravidelně docházejí na šetření, ale práce s rodinou probíhá většinou v „umělém“ prostředí kanceláří OSPOD. Navíc, vzhledem k počtu rodin, které musí obsloužit, času strávenému u opatrovnických jednání a náročné administrativě, není v jejich silách zajistit pravidelnou přímou práci v rodinách. Tato služba bývá realizována z větší části formou spolupráce se sociálně aktivizační službou - SAS.

Sociální práce s rodinou v jejím přirozeném prostředí je, podle mého názoru a zkušeností z praxe, nejdůležitější. Rodiny nejsou ve stresu a úzkosti z prostředí úřadů, chovají

se přirozeně, uvolněně. Důležité je také, že sociální pracovník vidí v reálu interakce mezi jednotlivými členy rodiny, prostředí, ve kterém děti žijí a může tak svou pomoc a poradenství vždy zaměřit konkrétním směrem. Na schůzku se sociálním pracovníkem většinou přijde jen jeden rodič s dítětem, nebo i dítě samo, ale v prostředí rodiny má pracovník možnost se setkat se všemi členy rodiny (prarodiče, sourozenci, tety atd.), kteří jsou s dítětem běžně v kontaktu a kteří jeho výchovu také ovlivňují.

Další přínos přímé práce s rodinou v jejím přirozeném prostředí vidím v tom, že u sociálně slabších rodin je problémem i finanční zabezpečení a dostupnost úřadů. Hledisko dostupnosti uvedla v jednom případě KPSP jako kritérium spolupráce s odborníky (tabulka č. 21). Rodiče s několika malými dětmi nemohou pravidelně dojíždět na sjednané schůzky, termíny nechávají propadnout, nebo se z nejrůznějších důvodů omlouvají. Pomoc a podpora přímo v domácnosti je pro ně mnohem přínosnější.

Sociální pracovník OSPOD pracuje pouze s informacemi, které mu rodič nebo dítě předá a má jen omezené možnosti jak si tyto informace ověřit (např. spolupráce se školou). Přimo v rodině však sociální pracovník SAS může reagovat i na podněty, které by mu rodič na schůzce třeba ani nesdělil. Má možnost předávat doporučení v běžném rozhovoru nebo ukázat na příkladech přímo v domácnosti. Spolupráce s rodinou na určitých oblastech je sice domluvena dopředu, ale pracovník SAS může reagovat na potřeby rodiny v reálném čase.

Další dílčí otázkou bylo, jak může sociální pracovník ovlivnit výchovný přístup rodičů. Dospěla jsem ke zjištění, že rodiče se danými doporučeními z OSPOD většinou neřídí a daří se je naplňovat pouze částečně (tabulka č. 28 a 29). I z tohoto hlediska je možnost kontroly a dodržování daných doporučení při návštěvách přímo v rodinách mnohem větší. Sociální pracovník SAS navíc rovnou vidí, zda došlo ke změnám, které navrhl nebo doporučil.

I když by se mohlo zdát, že přímá práce v přirozeném prostředí rodiny nebyla tématem bakalářské práce, ze zjištěných poznatků vyplynulo, že je to práce nejdůležitější. Podle mého názoru a dosavadních zkušeností v práci s rodinami dětí, které řeší výchovné problémy, by práce s rodinou v jejím přirozeném prostředí mohla pozitivně ovlivnit výchovný přístup rodičů k jejich dětem a předcházet vážnějším výchovným problémům v budoucnu.

Závěr

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jaké přístupy rodiče aplikují při výchově svých dětí. Ze získaných a zpracovaných dat jsem zjistila, že nejčastěji je to výchova velmi liberální, až bezhraniční. Tato výchova v určitém věku dítěte však vede k tomu, že jsou rodiče nuceni řešit výchovné problémy, především nerespektování rodičovské autority a neplnění povinností. Děti mnohdy nejsou schopny navazovat adekvátně sociální vazby s vrstevníky, nerespektují dospělé, ať rodiče nebo učitele. Rodiče bývají velmi překvapeni, že jejich do té doby hodné a klidné dítě přestává reagovat na běžné požadavky, bývá podrážděné až agresivní a vynucuje si to co chce, jakýmkoliv způsobem.

S hlavním cílem souvisí hlavní výzkumná otázka, kterou jsem zjišťovala, z jakých zdrojů rodiče při výchově čerpají informace. Většina rodičů odpověděla, že výchovu bere tak, jak přichází, řídí se svým citem. Při výchově také rodiče často využívají zkušenosti ze své původní rodiny. Rodiče, s kterými jsem rozhovory vedla, si cíleně informace o výchově nezjišťují a ani se nijak nepřipravovali na rodičovství.

V jednom z dílčích cílů jsem zjišťovala, jak jsou ve výchově rodiči nahlíženy tělesné tresty. V odpovědích na dílčí výzkumné otázky týkající se tělesných trestů rodiče i sociální pracovníci uvedli, že za tělesný trest považují bití. K tělesnému trestu přistupují rodiče nejvíce v případě opakovaného neuposlechnutí příkazu nebo pokynu.

Druhým dílčím cílem, na který jsem se v práci zaměřila, bylo zmapování přístupu rodičů k poradenství v oblasti výchovy, z pohledu sociálních pracovníků. Rodiče se na sociální pracovníky obracejí až v případech, kdy už si s výchovou sami nevědí rady, nebo když je jim poradenství doporučeno. Doporučení nejčastěji dává škola. Výzkumnou otázkou jsem zjišťovala, jak mohou sociální pracovníci ovlivnit výchovný přístup rodičů. Z odpovědí komunikačních partnerů vyplynulo, že sociální pracovník může rodičům ukázat cestu a směr, pomoci s nastavením pravidel a částečně dohlížet na jejich dodržování, ale změna samotná je vždy v rukou rodičů. Nelze měnit jen dítě. Pokud rodiče nejsou ochotni změnit své zvyky a pracovat na změně v rodinném systému, není v silách sociálních pracovníků dosáhnout zlepšení situace.

Tato práce může být přínosná pro další studenty sociální práce. Poukazuje také na slabiny a rezervy v nastaveném systému podpory rodin v nelehkých životních situacích.

Možností, jak situaci zlepšit, je více se věnovat přímé práci s rodinami v jejich přirozeném prostředí, pomocí a podporou lépe motivovat rodiče ke zvyšování jejich výchovných kompetencí.

Seznam použitých zdrojů

- [1] BALCAR, Karel. *Psychosociální problematika vývoje, jeho poruch a nápravných opatření v rodinách dětí a dospívajících*. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2012. ISBN 978-80-904748-1-9.
- [2] BIDDULPH, Steve. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha: Portál, 1999. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-334-X.
- [3] BINAROVÁ, Ivana. *Partnerství, sexualita a rodina*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. Texty k otevřenému a distančnímu vzdělávání. ISBN 80-244-0138-X.
- [4] COHEN, Lawrence J. *Jak zacházet s dětským strachem: hravé rodičovství*. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1386-0.
- [5] CLARKE, Jean Illsley. a Connie. DAWSON. *Growing up again: parenting ourselves, parenting our children*. Center City, MN: Hazelden, 1989. ISBN 0894865668.
- [6] DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986. Hálkova sbírka pediatrických prací, 37.
- [7] GORDON, Thomas. *Výchova bez poražených: řešení konfliktů mezi rodiči a dětmi*. Praha: Malvern, 2012. ISBN 978-80-87580-06-6.
- [8] HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.
- [9] KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.
- [10] KOUCKÁ, Pavla. *Zdravý rozum ve výchově: uvolněné rodičovství v hektické době*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0614-9.
- [11] KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 8090177689.
- [12] LACINOVÁ, Lenka a Petra ŠKRDLÍKOVÁ. *Dost dobří rodiče, aneb, Drobné chyby ve výchově dovoleny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-442-7.

- [13] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie. 2., aktualiz.* vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- [14] LEVINE, Peter A. a Maggie KLINE. *Trauma očima dítěte: probouzení obyčejného zázraku léčení: od raného dětství po dospívání.* Praha: Maitrea, 2012. ISBN 978-80-87249-27-7.
- [15] LOVASOVÁ, Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty.* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-75-X.
- [16] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí.* Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-325-3.
- [17] MATĚJČEK, Zdeněk. *Škola rodičů.* Praha: Maxdorf, 2000. ISBN 80-85912-29-5.
- [18] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť. 2., rozš. a přeprac.* vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-24-9.
- [19] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese.* Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
- [20] MARKHAM, Laura. *Aha! Rodičovství: jak přestat křičet a začít žít s dětmi v harmonii.* Přeložil Jana VLKOVÁ. V Praze: Tady a teď, 2015. ISBN 978-80-88130-03-1.
- [21] MERTIN, Václav. *Výchova bez trestů.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-028-8.
- [22] PREKOP, Jirina. *Malý tyran.* Vyd. 6., rozš. Přeložil Zdena LOMOVÁ, přeložil Zdeněk JANČAŘÍK. Praha: Portál, 2009. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-589-9.
- [23] PREKOP, Jirina a Christel SCHWEIZER. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. 5.* vyd. Přeložil Kristina LIŠKOVÁ. Praha: Portál, 2008. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-495-3.
- [24] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika.* Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- [25] PROCHÁZKA, Roman. *Teorie a praxe poradenské psychologie.* Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4451-3.

- [26] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- [27] PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-81-4.
- [28] ROGGE, Jan-Uwe. *Děti potřebují hranice*. Vyd. 4. Přeložil Alžběta SIROVÁTKOVÁ. Praha: Portál, 2009. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-634-6.
- [29] ROGGE, Jan-Uwe. *Rodiče určují hranice*. Praha: Portál, 2005. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-990-9.
- [30] VANÍČKOVÁ, Eva a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Stručný průvodce dětskou krizovou intervencí: stres a zdraví dětí*. Vyd. 2., dopl. V Praze: UK - 3. LF, 2006. ISBN 80-239-8347-4.
- [31] Vyhláška č. 72/2005, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, 2005. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 20, s. 490 – 502. ISSN 1211-1244.
- [32] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1257–89. ISSN 1211-1244.
- [33] Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, 2002. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 48, s. 2978 – 91. ISSN 1211-1244.
- [34] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, 1999. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111, s. 7662-81. ISSN 1211-1244.
- [35] Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), 2004. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 190, s. 10 262 – 10 324. ISSN 1211-1244.

Internetové zdroje:

- [36] Formy násilí. *Stop násilí na dětech* [online]. Úřad vlády ČR, 2009 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <http://stopnasilinadetech.cz/formy-nasili>
- [37] Úmluva o právech dítěte. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*. MPSV, 2016 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf

Seznam tabulek

Tab. 1 – Identifikace komunikačních partneru - rodiče	29
Tab. 2 – Identifikace komunikačních partneru – sociální pracovníci, kurátoři	29
Tab. 3 – Zdroje čerpání informací při výchově.....	31
Tab. 4 – Vliv rodiny a kamarádů na výchovu dítěte	31
Tab. 5 – Motivace dítěte při výchově.....	32
Tab. 6 – Důvody uposlechnutí	32
Tab. 7 – Reakce rodiče na neuposlechnutí dítěte	32
Tab. 8 – Výchovný přístup.....	33
Tab. 9 – Výchovný přístup - změna	34
Tab. 10 – Trest	34
Tab. 11 – Reakce dítěte na potrestání	35
Tab. 12 – Tresty ve výchově	35
Tab. 13 – Tělesný trest	36
Tab. 14 – Použití tělesného trestu	36
Tab. 15 – Reakce dítěte na tělesný trest	36
Tab. 16 – Modelová situace č. 1	37
Tab. 17 – Modelová situace č.2	37
Tab. 18 – Modelová situace č. 3	38
Tab. 19 – Výchovné problémy	39
Tab. 20 – Důvody vyhledání odborné pomoci.....	40
Tab. 21 – Důležitá kritéria spolupráce	40
Tab. 22 – Očekávání rodičů	40
Tab. 23 – Zdroje při výchově	41
Tab. 24 – Motivace dětí	41
Tab. 25 – Vnímání tělesných trestů.....	42
Tab. 26 – Nejčastější trest	42
Tab. 27 – Druhy trestání.....	42
Tab. 28 – Dodržování doporučení.....	43
Tab. 29 – Naplňování doporučení	43
Tab. 30 – Účinnost poradenství	44

Seznam příloh

příloha č. 1 Záznamový arch s otázkami pro rodiče

1. Z jakých zdrojů při výchově čerpáte? (web. literatura, časopisy, původní rodina)
2. Kdo má na dítě v rodině největší vliv?
3. Co je pro dítě motivující?
4. Na základě čeho dítě poslechne?
5. Jak reagujete, když dítě neuposlechne požadavek nebo příkaz? Co obvykle následuje?
6. Jak byste charakterizovali svůj výchovný přístup?
7. Změnili jste v průběhu výchovy svůj přístup? Pokud ano, na základě čeho?
8. Co považujete za trest?
9. Jak dítě na potrestání reaguje?
10. Jaké tresty při výchově využíváte?
11. Co je podle vás tělesný trest?
12. V jakém případě k tělesnému trestu přistupujete?
13. Jak dítě na tělesný trest reaguje?

Modelové situace:

1. dítě si hraje s mobilem nebo tabletem/PC a na několikáté upozornění ať jde umýt nádobí/vynést koš nereaguje nebo jen pronese „za chvíli“. Jak v takové situaci reagujete?
2. dítě během tří týdnů přinese několik poznámek ze školy typu: v hodině neustále ruší, odchází, je agresivní vůči spolužákům, provokuje a nerespektuje vyučujícího. Jak budete reagovat?
3. nezletilé dítě nedodrží čas příchoďů ze školy, večer chodí pozdě domů. V posledním měsíci se dokonce stalo, že přišlo domů až po půlnoci, aniž byste věděli kde je. Jak se zachováte?

příloha č. 2 Záznamový arch s otázkami pro sociální pracovníky

1. S jakými výchovnými problémy se na vás nejčastěji rodiče obracejí?
2. Co vede rodiče k tomu vyhledat odbornou pomoc?
3. Co je pro rodiče důležité, pokud odborníky vyhledají?
4. Jaká mají očekávání?
5. Mají podle vás rodiče povědomí o tom, kde si zjistit informace k výchově?
6. Můžete uvést některé zdroje, z kterých podle vás rodiče čerpají?
7. Jak podle vás rodiče děti dokážou motivovat?
8. Jak podle vás rodiče vnímají tělesné tresty?
9. Co je podle vás nejčastější trest, který rodiče využívají?
10. S jakými druhy trestání se setkáváte při práci s rodinami?
11. Jak se rodiče řídí vašimi doporučeními?
12. Jak se daří je naplňovat?
13. Co bývá podle vás v poradenství nejúčinnější?